

mentale gestel. Dan vraag je je af: waarom kies je in godsnaam om vanuit je leven hier naar Rwanda te vertrekken en je in die grenzeloze horror te verdiepen, tenzij om te proberen een teken te geven en dat hier te verspreiden. Het feit dat je zoiets doet is een absurditeit en precies dát is een manier van breken met de economische vergeldingslogica. Je doet dat en dat kruipt onwaarschijnlijk in je kleren, terwijl je ook in de zon op een terras zou kunnen gaan zitten en een ontroerend boek lezen.

MARIANNE Je doet zoiets, omdat je niet anders kán, omdat je je niet kan neerleggen bij het feit dat de wereld zo draait. Omdat dát pijn blijft doen, ook al weet je dat dat een 'dom' mede-lijden is waar niemand iets aan heeft. Ik heb ook –zoals vele anderen– die keuze gemaakt om met kunst bezig te zijn in plaats van met politiek. Maar de verantwoordelijkheid die je als kunstenaar hebt tegenover de wereld –zeker als gesubsidieerd kunstenaar– blijft bestaan en die probeer je keer op keer in je werk te integreren. Er blijven voor mij ook dingen die niet te recupereren zijn, die 'onoverkomelijk' zijn, zoals Susan Sontag en Hans Magnus Enzensberger dat aangeven in hun teksten. De vrouwen in Darfoer met hun hongerende kinderen in de armen zijn echt niet bezig met hoe mooi ze op de foto's staan die de westerse fotografen van hen maken. We draaien mee in het systeem, maar er blijft de mogelijkheid om verzet te plegen en de eerste stap daarin is je bewust worden van hoe het systeem in mekaar zit. Je stem laten horen en ervoor zorgen dat de woorden die je uitspreekt niet enkel woorden blijven maar betekenis krijgen, omdat je ze in je leven, je praktijk integreert, omdat je ernaar gaat hán-delen. Dat wil dus inderdaad zeggen dat die hele houding uit je werk moet spreken, uit de kunstwerken zelf, maar de beschrijving die jij in je enthousiasme maakt van het kunstwerk als clusterbom en wat dat dan teweeg zal brengen, lijkt mij toch een beetje té optimistisch.

De 'artistieke strategieën' –onder andere naar het publiek toe– zullen concreter uitgewerkt moeten worden.

PIETER Daar ben ik het volledig mee eens. Maar hoe doe je dat? We zitten intussen met een hypertrofie van ons historisch bewustzijn. We zitten veel te snel in het alles-is-al-gedaan excuus, met een saus van oprechte twijfel en nuanceringsdrang. Zo is nu eenmaal de staat van ons bewustzijn anno 2004. Ieder bewustzijn dat niet gewoon achterlijk is –en dat zijn achterlijkheid eventueel zou weten te verkopen voor radicaliteit– is vandaag sowieso historisch, dus overladen met kennis, met feiten én met alle verdraaiingen. Maar radicaliteit laat zich niet berekenen. Een verlicht verkeerd bewustzijn is meer dan welkom: een bewustzijn dat nuanceringen voorziet van twee stervende paardenogen, dat haar zet op de codes –zacht donzig en ook in stevige donkere krullen– dat nieuwe interpretaties naar voren schuift zoals een rivier een gevallen boomstronk, dat twijfels kattenklauwen geeft en melk mengt met de berekeningen.

3.

We hebben verder gepraat, onder andere over het belang van lange-termijndenken, over de Tannhäuser-enscenering van Jan Fabre, over de Spaanse burgeroorlog, over het filosofisch systeem van Alain Badiou, over de macht van de media en het ontbreken van bronnenonderzoek, over het verlies aan kwaliteit in het algemeen en in het literatuuronderwijs in het bijzonder... We zijn ingegaan op het manipuleren van het populistisch gedachtegoed enerzijds en de integere bekommernis om democratisering anderzijds. We hebben de films van Michael Moore vergeleken met die van Gus van Sant: hun positieve en negatieve effecten afgewogen. We hebben het zelfs gehad over het economische verzet dat kleine aandeelhouders misschien kunnen organiseren, om dan weer terug te keren naar die hele slimme Parijse clochard waarmee deze tekst begint...

4.

We hebben ons ten slotte nog even dieper gebogen over dat 'ontwikkelen van de subjectieve stem', dat men vroeger als 'Bildung' omschreef: het zelf keuzes maken en vorm geven aan je stem, aan je discours, aan je praktijk.

PIETER Het 'buiten' verbeelden: daar gaat het om. Als we ingesloten zijn en er niks meer bestaat buiten die economie van de vergelding, dan probeer ik in mijn werk het belang van het niet-zijn voorop te stellen. Het volstaat niet allerlei slims uit te halen met de ideologische droesem op de bodem van de tekens. Het buiten. Het buiten de wereld, het buiten de oevers van het zijn, dat daar, dát aftappen. Aftappen en binnenkappen. In deze kant, in het binnen. Vernietigen. Tevergeefs. Vernieten. Dat is wat een kunstwerk doet wanneer het een gezicht wordt. Daar oog in oog mee staan, dat uiterst zeldzame moment, is van een ondraaglijke, hinderlijke, alles te buiten gaande radicaliteit. Als je volledig in de ban bent van de verschijnselen, kan je alleen hun niet-zijn verbeelden, hun ontploffing laten zien, hun schitterende vernietiging. Dat is de vonk die ik opzoek. We moeten de vrijheid die we niet hebben of beleven wel kunnen verbeelden op een ontologisch niveau. als het krijgen van een voorschot. De mogelijksvoorwaarden van die vrijheid verbeelden, de herinnering aan die vrijheid losweken bij de toeschouwer in wat je toont op de scène, in een zin die een acteur uitspreekt, een zin die 'haakt' naar dat buiten. Het gaat om het uitwerken van verzetspraktijken. Ik heb geen boodschap, geen nieuw ideaal of concrete utopie, maar ik probeer wel in mijn werk telkens weer het verzet te laten ontbranden tegen de tekst die men ons voorschrijft.

Dit gesprek wordt verdergezet. Het publiceren van fragmenten uit deze dialoog is meteen een uitnodiging aan andere lezers om zich te mengen in deze discussie. ■